

Nr 6.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående anordnande vid Skaraborgs regementes kasernetablissemang av gemensam tvättinrättning för de till Skövde förlagda truppförbanden; given Stockholms slott den 30 december 1916.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att av fjärde huvudtitelns allmänna besparingar ett belopp av högst 34,426 kronor må tagas i anspråk såsom bidrag till kostnaderna för anordnande vid Skaraborgs regementes kasernetablissemang av gemensam tvättinrättning för de till Skövde förlagda truppförbanden.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

B. B. E. Mörcke.

*Utdrag av protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 30 december 1916.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Mörcke, anhöll härefter att få underställa Kungl. Maj:ts prövning ett av vederbörande myndigheter framställt förslag om anordnande av gemensam tvättinrättning för de till Skövde förlagda truppförbanden samt anförde därvid följande:

Civilkommissionens framställning den 3 oktober 1910.

»Uti underdånig skrivelse den 3 oktober 1910 anmälde civilkommissionen, att kommissionen under resa till vissa truppförband inom tredje arméfördelningen iakttagit, att tvättinrättning saknades för Göta trängkår och Livregementets husarer och för de i Karlsborg förlagda truppförbanden samt att till följd därav tvätten måste utföras av enskilda entreprenörer från skilda orter såsom Alingsås och Jönköping. För den tvätt, som sålunda försändes från truppförbanden i Skövde

och Karlsborg, torde redan förpacknings- och transportkostnaderna uppgå till avsevärt belopp. Då kommissionen tillika erfarit, att för Skaraborgs regemente förestode uppförande av tvättinrättning och badhus i sammanhang med kasernbyggnad för regementet, hade kommissionens uppmärksamhet riktats på fördelarna av en gemensam tvättinrättning för samtliga nu nämnda truppförband. Någon detaljerad utredning av denna fråga hade kommissionen givetvis icke kunnat åvägbringa. Men det förefölle dock kommissionen som om såväl förpacknings- och transportkostnaderna som utgifterna för själva tvättningen skulle kunna nedbringas så betydligt, att anläggandet av en för dessa truppförband gemensam tvättinrättning skulle vara att förorda redan ur rent ekonomisk synpunkt. Kommissionen ansåge därför, att här föreläge ett verkligt behov att tillfredsställa. Någon olägenhet syntes heller icke, enligt vad kommissionen inhämtat, kunna vållas därav, att uppförandet av tvättinrättning och badhus för Skaraborgs regemente tillsvidare uppsköttes i avvaktan på ett avgörande av frågan om gemensam tvättinrättning.

På grund därav hemställde kommissionen, att Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande, huruvida särskild utredning borde genom vederbörande ämbetsverks försorg eller annorledes åvägbringas rörande denna angelägenhet, och att därest därvid utröntes, att en gemensam tvättinrättning för de truppförband, som nu vore eller framdeles komme att bliva förlagda till Skövde, Karlsborg och andra närbelägna orter medförde sådana ekonomiska fördelar, att utgifterna för anläggningen därav väl uppvägdes, erforderliga åtgärder måtte snarast möjligt vidtagas för att på lämpligaste sätt tillgodose truppförbandens nu ifrågakomna behov.

I avseende å valet av ort för tvättinrättningen syntes det kommissionen, som om alla skäl talade för dess anläggning inom Karlsborgs fästnings område.

Sedan arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement anbefallts att, efter verkställd utredning, i ärendet avgiva underdånigt utlåtande, infortrade intendentsdepartementet, i avsikt att genom sakkunnig person låta uppgöra förslag till en dylik tvättinrättning, från chefen för tredje arméfördelningen utredning rörande lämpligaste sättet för tillgodoseende av den ifrågasatta anläggningens behov av vatten och avlopp, mängden i vikt av de klädespersedlar m. m., som inom den nya inrättningen borde kunna undergå tvättning, ävensom övriga omständigheter, som vid frågans utredning borde vinna beaktande. Med

Arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartements yttrande den 4 juli 1911.

ledning av den sålunda från bemålde arméfördelningschef infordrade utredningen utarbetades sedermera inom fortifikationsdepartementets kasernbyggnadsavdelning specificerat kostnadsförslag till maskintvättanläggning m. m. vid Karlsborg.

Med underdånig skrivelse den 4 juli 1911 överlämnade fortifikations- och intendentsdepartementen det sålunda utarbetade förslaget samt anförde därvid, att totalkostnaden för den ifrågasatta tvättinrättningen komme att uppgå till 136,000 kronor.

Inrättningens storlek hade beräknats för tvätt av omkring 1,000 kilogram kläder dagligen, vilket mer än väl motsvarade behovet för de tre i Skövde förlagda truppförbanden och samtliga truppförband och skolor å Karlsborg.

Förläggandet av tvättinrättningen på den föreslagna platsen å Karlsborg, vilken syntes vara den fördelaktigaste av dem, som kunde ifrågakomma, medförde dock olägenheten av, dels att ytterligare en eldfarlig inrättning förlades inom fästningen, dels ock att antalet av den civila personalen inom densamma ökades.

Enligt beräkning skulle vattnet tagas från Vättern, men, enligt erfarenhet från ammunitionsfabriken å Karlsborg, komme därvid sand och slam lätt upp i maskinerna, vadan en avsevärd olägenhet därmed vore förenad. Då emellertid garnisonens vattenledning ingalunda vore tillräckligt givande för att tillgodose behovet även för tvättinrättningen, bleve det för undvikande av nämnda olägenhet nödvändigt att företaga en utvidgning av den nuvarande vattenledningen, en åtgärd, varigenom dock betydligt högre kostnader för vattenbehovets fyllande, än de, som nu beräknats, komme att uppstå.

Verkställandet av tvätt för flera truppförband i en gemensam tvättinrättning komme alltid, stridande som det vore mot självhushållningsprincipen, att medföra vissa olägenheter. Förväxling av kläder med därav följande tidsutdräkt och ökade transportkostnader kunde knappast undvikas, varjämte den sparsamhet och omvårdnad i detalj, vartill arbete för egen räkning manade, ej kunde i samma grad påräknas vid en gemensam tvättinrättning. Särskilt vid infanteriet, där jämförelsevis bättre tillgång på arbetskraft funnes än vid specialvapnen, lede det intet tvivel, att tvätten billigast kunde ombesörjas av truppförbanden själva, blott tillräckligt antal icke vapenföra värnpliktiga därvid användes.

Beträffande den ekonomiska sidan av saken hade i ärendet verkställd utredning givit vid handen,

att tvätten vid den ifrågasatta gemensamma tvättinrättningen på Karlsborg torde kunna, lågt räknat, utföras för omkring 9 öre för kilogram, däri dock ej inbegripet amortering och ränta å samt underhåll av anläggningen m. m.;

att tvätten för trupperna å Karlsborg för närvarande kunde utföras vid Wetterns tvättinrättning i Jönköping för 12 öre för kilogram;

att detta högre pris av 3 öre motsvarade ett belopp av 3,743 kronor om året, om hela den erforderliga tvättmängden för trupperna på Karlsborg jämlikt arméfördelningschefens uppgift beräknades till 124,771 kilogram för år;

att det nuvarande tvättpriset för trupperna i Skövde visserligen vore 17,4 öre för kilogram, då tvätten verkställdes i Alingsås, men att tvätten kunde erhållas i Jönköping för 11,44 öre för kilogram, samt att användandet av den föreslagna tvättinrättningen å Karlsborg skulle medföra ett pris av 9,74 öre för kilogram, vilket med en erforderlig tvättmängd, jämlikt arméfördelningschefens uppgift, av 86,779 kilogram för år skulle, jämfört med kostnaden vid tvättinrättningen i Jönköping, motsvara en minskning i den årliga kostnaden av 1,475 kronor; samt

att den beräknade tvättanläggningen å Karlsborg således skulle komma att medföra en besparing av högst $(3,743 + 1,475) = 5,218$ kronor om året, en summa, som dock ej kunde täcka kostnaderna för amortering och ränta å samt underhåll m. m. av den till ett belopp av 136,000 kronor beräknade tvättanläggningen, vadan densamma måste ur ekonomisk synpunkt anses ofördelaktig.

Då härtill komme de övriga olägenheter, som tvättinrättningen ifråga, enligt vad ovan framhållits, skulle medföra, ansåge departementen densamma ej böra komma till utförande, så mycket mer som volontärskolan redan hade en egen tvättinrättning. Under antagande att denna fortfarande komme att användas, varigenom tvättbehovet för volontärskolan skulle komma att avgå från det för Karlsborgstrupperna beräknade behovet, bleve den ovan för desamma angivna besparingen genom den gemensamma tvättinrättningen minskad från 3,743 kronor till 1,973 kronor. Besparingen i dess helhet komme således att uppgå till endast $(1,973 + 1,475) = 3,448$ kronor, en summa, som, jämförd med för kronan uppkommande utgifter, bleve allt för obetydlig.

Borde sålunda den ifrågasatta tvättinrättningen å Karlsborg ej komma till utförande, återstode emellertid att taga i övervägande, huruvida uppförandet av en tvättinrättning i Skövde för endast trupperna

därstädes vore fördelaktigt. Tvättpriset vid nämnda trupper borde, som förut nämnts, beräknas till 11,44 öre för kilogram, vilket med omkring 1,44 öre kunde antagas överstiga kostnaden vid en kronans egen tvättinrättning, varigenom med en beräkning av den tvättmängd, som uppgivits, eller 86,779 kilogram, en egen tvättinrättning skulle kunna inbespara 1,249 kronor om året i utgift för truppförbanden. Då denna summa vore alltför ringa för att ersätta kronan för de årliga kostnader, en egen tvättinrättning skulle medföra, syntes en sådan ej böra ifrågakomma. Detta hindrade dock ej, att den för Skaraborgs regemente ensamt tillämnade tvättinrättningen borde anordnas, enär det särskilt vid infanteriet, där tillgång på egen arbetskraft funnes, ställde sig gynnsamt med egen tvättinrättning.

På grund av vad sålunda framhållits, ansåge fortifikations- och intendentsdepartementen någon ändring i redan vidtagna åtgärder beträffande tvättinrättningar för truppförbanden ifråga ej vara lämplig. Departementen hemställde därför, att den av civilkommissionen väckta frågan ej måtte till någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd föranleda.

Civilkommissionens skrivelse den 20 oktober 1911.

Sedan civilkommissionen beretts tillfälle att i ärendet avgiva påminnelser, anförde kommissionen i underdånig skrivelse den 20 oktober 1911, att kommissionen funnit alla skäl tala för den ifrågasatta tvättinrättningens förläggning till Karlsborg. Häremot hade invänts, att därmed ytterligare en eldfarlig inrättning skulle förläggas inom fästningen samt att antalet av den civila personalen inom densamma skulle ökas. Den förra invändningen syntes kommissionen icke behöva något bemötande. Vad åter beträffade den senare invändningen, syntes det lätt kunna förebyggas, att civil personal till antal av någon betydelse fördes inom fästningen, om vid fördelningen truppslagen emellan av icke vapenföra värnpliktiga Karlsborgstrupperna erhöles en ökning i antalet, tillräckligt stor för att tillgodose personalbehovet vid en tvättinrättning.

Beträffande vad arméförvaltningen anført rörande erfarenheten från ammunitionsfabriken i fråga om sand och slam i Vätterns vatten, så torde de ömtåliga maskinerna vid denna fabrik ej böra jämföras med apparater, avsedda för en tvättinrättning. Om det verkligen visade sig, att tvättinrättningens tillbehör kunde taga skada av föroreningar i vattnet, torde det ej möta oöverstigligen hinder att genom en tillräckligt lång ledningstrumma taga vattnet längre från stranden och utanför det område, där uppslamning kunde förekomma.

Förväxling av kläder torde i regel kunna undvikas genom en lämplig fördelning truppförbanden emellan av tvättiderna.

Vidkommande den ekonomiska utredningen ville kommissionen till en början framhålla, att för särskild tvättinrättning vid Skaraborgs regemente icke anförts något hållbart skäl och att följaktligen kostnaderna för sådan inrättning borde kunna undvikas, om kommissionens framställning vunne bifall.

Sedan Kungl. Maj:t härefter anbefallt arméns kasernbyggnadsnämnd att avgiva yttrande angående uppförande av en gemensam tvättinrättning för garnisonen i Skövde, bestående av Skaraborgs regemente, Livregementets husarer och Göta trängkår, anförde kasernbyggnadsnämnden i underdånig skrivelse den 9 december 1911, att en inom nämnden verkställd utredning givit till resultat, att de tre truppförbanden borde hava en gemensam tvättinrättning, förlagd inom infanteriregementets område, där en lämplig ångcentral funnes och där tillräckligt med folk kunde erhållas för den hantlangning, som behövdes vid tvättens behandling.

Att förlägga anstalten vid något vattendrag syntes icke med tanken på vattenkostnaden vara behöfligt, och ur andra synpunkter bleve en sådan placering givetvis dyrare. Så bleve transportkostnaderna för infanteriregementets tvätt högre i och med det större avståndet, nya byggnader måste uppföras med ledningar för vatten och avlopp, särskild maskinpersonal anställas och i vissa fall ny tomt för anläggningen inköpas.

Vid infanteriregementets kaserntomt vore däremot vattenledning framdragen till lämplig plats för en dylik byggnad, och för etablissemanget i övrigt erfordrades avloppsledningar, vilka utan kostnad även kunde användas av tvättanstalten. Maskinpersonal måste finnas för etablissemangets övriga maskinella inrättningar och kunde med en ringa ökning av kostnaden även användas vid tvättinrättningen. Som dessutom tomten erhöles fritt, bleve således anläggningskostnaderna och en del driftkostnader därstädes de minsta möjliga.

En fråga, som i detta fall uppstode, vore, huruvida byggnaden och dess inredning, för den händelse hela garnisonen skulle få sin tvätt behandlad där, behövde givas större dimensioner och omfattning än den vid Upplands infanteriregementes etablissemang i Uppsala anlagda tvättinrättningen, då kvantiteten tvätt här bleve rätt mycket större.

Härvid kunde följande uppskattning göras:

Tvättkvantitet per år:

från infanteriregementet	50,000	kilogram
» husarregementet	30,000	»
» trängkåren	20,000	»

eller minst 100,000 kilogram

Arméns
kasernbygg-
nadsnämnds
yttrande den
9 december
1911.

Den för Upplands infanteriregemente anlagda tvättinrättningens kapacitet hade av leverantören och sakkunniga uppgivits till 500 à 600 kilogram tvätt per dag med 10 timmars arbetstid. För 200 dagars användning per år motsvarade detta således 100,000 à 120,000 kilogram.

Vissa tider av året kunde dock en betydligt ökad kapacitet erfordras, för att icke stockning och hinder för de olika truppförbanden skulle uppstå, varför någon ökning av tvättapparaterna, eventuellt genom uppsättande av reservapparater, och anordnande av något större lokaler för tvättens förvaring m. m. efter allt att döma torde komma att erfordras. Huru det hela för övrigt skulle ordnas beträffande fördelning av personal, tid och kostnader för de olika truppförbanden, hade nämnden icke ansett böra tillkomma den att söka utreda.

Nämnden ville i detta sammanhang anföra, att den trott sig finna en god lösning vara, att infanteriregementets hela tvätt sköttes i tvättinrättningen i fråga, och att framförallt den tyngre tvätten, bestående av lakan, handdukar, madrassöverdrag, putvar och dylikt, eller den s. k. kasernutredningen, från de övriga båda truppförbanden skickades till denna centraltvättanstalt, men att antingen särskilda smärre handtvättinrättningar anlades för husarregementet och trängkåren, där lättare tvätt behandlades, eller ock denna lämnades bort till enskilda tvättanstalter, enär densamma på så sätt i allmänhet torde bliva bättre behandlad än vid maskintvättning och den sannolikt mycket besvärliga sorteringen och förvaringen av kläderna underlättades. Den tyngre tvätten lämpade sig nämligen bäst för massbehandling i maskiner och kunde även sparas till lämpliga tider för tvättanstalten, under det att den andra tvätten däremot tarvade eu hastigare behandling på kortare mellantider och det därför kunde bliva svårare att få densamma i rätt tid behandlad vid centraltvättinrättningen.

Av verkställda undersökningar framginge, att tvätten vid egen tvättanstalt för truppförbanden under ovan gjorda förutsättningar borde kunna utföras för 10 à 12 öre för kilogram, beroende på kvantiteten, men att kostnaden för tvätt, utförd av entreprenör under liknande förhållanden, uppginge till 16 à 18 öre för kilogram.

Då någon tvättinrättning med fullständiga tvättapparater av modern typ icke finnes vid arméns etablisseman, kunde svårigen driftkostnaderna med större säkerhet till sitt rätta värde beräknas, varför det syntes vara lämpligast att vid den dåmera färdiga tvättinrättningen i Uppsala verkställa noggranna undersökningar beträffande maskineriets kapacitet, tvättkostnader m. m., samt att med ytterligare stöd härav upp-

göra förslag och beräkningar för en eventuell anläggning i Skövde, som därefter torde kunna iordningställas för användning samtidigt med kasernetablissemangt för Skaraborgs regemente i övrigt.

Genom nådig remiss den 11 december 1911 anbefalldes arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement att avgiva förnyat yttrande i ärendet.

Sedan intendentsdepartementet med anledning härav anmodat chefen för tredje arméfördelningen att efter vederbörandes hörande avgiva yttrande i ämnet, framhöll arméfördelningschefen i skrivelse den 27 mars 1912 — efter att hava ifrågasatt olika anordningar för tvättens ombesörjande — såsom lämpligast att, i överensstämmelse med vad kasernbyggnadsnämnden föreslagit, frågan om en gemensam tvättinrättning för trupperna i Skövde tillsvidare lämnades oavgjord samt gjordes beroende av det resultat, som under år 1912 vunnes vid den för Upplands infanteriregemente anlagda tvättinrättningen i Uppsala.

Med underdånig skrivelse den 9 april 1912 överlämnade fortifikations- och intendentsdepartementen samtliga handlingar i ärendet samt anförde därvid för egen del, att då de förslag och omdömen, som beträffande den föreliggande frågan blivit avgivna, i huvudsak grundade sig endast på teoretiska beräkningar, men tillfälle numera gäves att för frågans vidare bedömande få stöd av erfarenhet såväl vid Upplands infanteriregemente som vid den å Rindön anlagda tvättinrättningen för kustartilleriet och Vaxholms grenadjärregemente, departementen, med anslutning till vad kasernbyggnadsnämnden och arméfördelningschefen uttalat, för sin del ville framhålla lämpligheten av att frågans avgörande bleve beroende av den erfarenhet, som sålunda kunde vinnas. Vad som härvid särskilt borde bliva föremål för utredning, syntes vara frågan om de kostnader, som uppstode

a) då en för *all* tvätt vid *samtliga* truppförbanden i Skövde avsedd tvättinrättning anlades och sålunda gäves så stor omfattning, att behovet även under oktober och november månader kunde tillgodoses, samt

b) då, till fördel för självhushållningsprincipen, en mindre tvättinrättning anlades vid vardera etablissemangt för Livregementets husarer och Göta trängkår samt en större tvättinrättning för Skaraborgs regemente, avsedd för såväl detta regementes tvätt i dess helhet som de förstnämnda truppförbandens tvätt av filter, handdukar, madrassvar, lakan och putvar, eller s. k. grövre tvätt.

Framställning
av chefen för
tredje armé-
fördelningen

Uti skrivelse till statsrådet och chefen för lantförvarsdepartementet den 8 december 1913 anmälde chefen för tredje arméfördelningen, att chefen för Skaraborgs regemente, med anledning av en utav vederbörande fördelningsläkare gjord framställning, framhållit önskvärdheten av att regementet snarast måtte erhålla sin bad- och tvättinrättning. Bristen på badinrättning vållade nämligen regementets skolor hygieniska olägenheter, vilka vore särskilt kännbara sedan kylig väderlek inträtt och det med hänsyn till risken för förkylning ej längre låte sig göra att använda de i tvättrummen befintliga kallvattenduscharna.

Då den inom Livregementets husarers kasernetablissemang befintliga badinrättningen vore allt för liten för att kunna bereda tillfälle till badning jämväl för Skaraborgs regemente, hemställde arméfördelningschefen, att den för sistnämnda regemente planerade bad- och tvättinrättningen snarast måtte komma till stånd.

Arméförvalt-
ningens forti-
fikations- och
intendents-
departements
skrivelse den
27 februari
1914.

Uti underdånig skrivelse den 27 februari 1914 anmälde arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement, att sedan dåmera de i Uppsala och å Rindön för flera truppförbands gemensamma behov anordnade tvättinrättningarna varit i verksamhet så länge, att ett fullt tillförlitligt bedömande av deras ändamålsenlighet bort kunna vinnas, intendentsdepartementet från chefen för Upplands infanteriregemente och t. f. chefen för Vaxholms grenadjärregemente låtit infordra utredningar i ämnet. Av dessa utredningar framginge, att en för Skövdegarnisonen gemensam, för *all* vid truppförbanden förekommande tvätt avsedd tvättinrättning, vore ur alla på frågan inverkan synpunkter fördelaktigast.

Med anledning därav och då det av många skäl vore önskligt, att de till Skövde förlagda truppförbanden med det snaraste erhöle möjlighet att själva verkställa tvätten av sina persedlar, hemställde departementen, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt arméns kasernbyggnadsnämnd, som uppgjort plan till tvättinrättning för Skaraborgs regemente och ombesörjt tvättinrättningen vid Upplands infanteriregemente, att låta uppgöra slutligt förslag till anläggning av tvättinrättning vid Skaraborgs regemente, avsedd för de i Skövde förlagda truppförbandens gemensamma behov.

Arméns
kasernbygg-
nadsnämnds
yttrande den
16 juni 1916.

Genom nådig remiss den 22 juni 1915 anbefalldes arméns kasernbyggnadsnämnd att inkomma med förslag till anordnande av tvättinrättning jämte badhus för Skaraborgs regemente, tvättinrättningen avsedd för de i Skövde förlagda truppförbandens gemensamma behov; och

borde därvid särskilt angivas, huru stor del av kostnaderna borde gäldas av andra än de till kasernetablissemang för Skaraborgs regemente avsedda medel.

Till åttlydnad härav har kasernbyggnadsnämnden med underdånig skrivelse den 16 juni 1916 överlämnat ett i samråd med vederbörande militära myndigheter uppgjort, av ritningar och kostnadsberäkningar åtföljt förslag till tvättinrättning för ifrågavarande truppförband samt därvid anfört följande:

Byggnaden vore avsedd att förläggas inom Skaraborgs regementes etablissemang å kaserngårdens östra sida invid gränsen till den öster om etablissemangets belägna landsvägen från staden och uppföras med murar av betong i tvenne våningar med vind och delvis utgrävd källare.

Bottenvåningen inrymde regementets varmbadhus, omfattande avklädningsrum, badstu och bassäng jämte dusch för manskap samt badrum för officerare och underofficerare. Tvättinrättningen vore i huvudsak förlagd till våningen 1 trappa upp, men disponerade även tvenne rum i bottenvåningen, vilka avskilts till inlämningsrum för persedlar från Livregementets husarer och från Göta trängkår. Tvättinrättningen i våningen 1 trappa upp omfattade, förutom inlämningsrum för persedlar från Skaraborgs regemente, tvättstuga med tvättapparater av olika slag, torkrum med torkskåp, innehållande 21 st. s. k. torkhästar, kallmangel, ångmangelrum, maskinrum och utlämningsrum.

Vinden innehölle en större torkvind, lagningsrum och personalrum.

Källaren inrymde varmkammare och en del förrådsrum.

Byggnaden vore så planerad, att helt och hållet skilda ingångar anordnats till bad- och tvättavdelningarna, och så förlagd, att tillträde till den sistnämnda avdelningen kunde erhållas såväl från kaserngården för Skaraborgs regementes personal som från landsvägen utanför för personal från övriga truppförband. Sistnämnda personal kunde sålunda helt och hållet utestängas från kaserngården.

Tvättstugan vore avsedd att inredas, förutom med erforderligt antal hoar för handtvätt, med apparater för maskintvätt, bestående av tvenne tvättmaskiner, en sköljmaskin, en centrifug och en såplösningstunna. Som kraftkälla skulle användas en ångmaskin, som dreves med högttrycksånga från den inom etablissemangets redan uppförda ångcentralen. Enligt nämndens förmenande vore tvenne tvättmaskiner fullt tillräckliga för behovet. Uti tvättinrättningen vid etablissemangets för Upplands infanteriregemente invid Uppsala, där tvättning jämväl verkställdes för Upplands artilleriregemente och det i Uppsala förlagda detachementet

av Skånska husarregementet, finnes en tvättmaskin och en koktunna, den senare betydligt underlägsen tvättmaskinen i kapacitet. Dessa tvenne apparater hade dock visat sig tillräckliga, enligt uppgift komme till och med koktunnan knappast till användning, varför nämnden med stöd av dessa praktiska rön ansåge, att icke flera än tvenne tvättmaskiner vore erforderliga för tvättinrättningen i Skövde. Plats finnes dock reserverad för ytterligare en koktunna, som kunde anskaffas, därest tvättbehovet i framtiden skulle stegras i avsevärdare mån.

Värmeledning med radiatorer för medeltrycksånga skulle anordnas inom byggnaden. Ventilation av badstun skedde med varmluft från värmekammare och av övriga lokaler dels genom kanaler, uppdragna uti eller invid byggnadens mellanväggar, och dels genom fönstren.

Byggnaden vore föreslagen att förses med elektrisk belysning.

Redan i oktober 1915 hade nämnden upprättat ett första förslag till byggnaden ifråga. Detta förslag (alternativ I) hade därefter förelagts vederbörande fördelnings- och regementschefer, vilka begärt en del förändringar och tillägg. Med iakttagande av dessa i huvudsak och i den mån, som enligt nämndens uppfattning vore lämplig, hade det nu föreliggande definitiva förslaget (alternativ II) utarbetats.

Mot byggnadens placering inom kaserntomten hade varken fördelningschefen eller chefen för Skaraborgs regemente haft något att erinra.

På framställning av regementschefen hade nämnden anordnat källarlokalerna under byggnaden, dock icke till den omfattning, som begärts, huvudsakligen på den grund, att källarlokalerna under bassängen samt de båda inlämningsrummen, vilkas golv låge på betydligt lägre plan än övriga rum i bottenvåningen, skulle förutsätta särskilda anordningar och förorsaka betydliga kostnader. Att låta utgräva källarlokalerna under badstun hade nämnden icke ansett lämpligt. Vid de förut för andra etablissemang uppförda varmbad- och tvättinrättningarna hade källarlokalerna icke anordnats, men ansåge nämnden, vars ledamöter själva vid besök å platsen iakttagit, att etablissemangets förrådslokaler redan helt och hållet tagits i anspråk och att nya dylika vore erforderliga, att de å ritningen angivna källarlokalerna borde komma till utförande, enär därigenom för olika ändamål lämpade förrådslokaler erhöles för en jämförelsevis ringa tilläggskostnad.

De av regementschefen framhållna önskemålen med avseende på badstun, manskapets avklädningsrum samt officers- och underofficersbaderna kommo själfvallet att tillgodoseas såsom tillhörande de allmänna fordringarna på dylika lokalers inredning. På dennes begäran hade uti det nya förslaget dessutom anordnats särskilt toaletterum, innehåll-

lande urinoar- och klosettavdelning i samband med avklädningsrummen. Vattenkastare med avloppstratt komme likaledes på regementschefens begäran att insättas i bassängrummet.

Efter de gjorda uttalandena från vederbörande chefer hade förläggningen av tvättavdelningens lokaler omstuderats, varigenom bättre anordningar och större följdriktighet vunnits med avseende på det tvättade godsets behandling. Så hade torkhästarna ökats med cirka en tredjedel eller från 10 st. av 2,7 meters längd (= 27 meter) till 21 st. av 1,75 meters längd (= 36,75 meter). Tillträde till rummet för hästarna erhöles nu från ångmangelrummet och icke från maskinrummet såsom i ursprungliga förslaget. Vidare hade torkrummet gjorts så stort, att kallmangeln, som komme att drivas med maskinkraft, kunde placeras i detsamma, varför regementschefens önskemål om direkt transport av godset från torkhästarna till kallmangeln uppfylldes. Slutligen hade ett tillräckligt utrymme för ångmangeln beretts invid tvättstugan. Regementschefens förslag att placera ångmangeln å vinden syntes icke böra beaktas, emedan i så fall hiss borde anordnas för transport av tvättgodset till vinden.

Förutom att de framställda önskemålen i huvudsak tillgodosetts, hade nämnden ändock kunnat bereda truppförbanden fördelen av en rymlig torkvind, efter de längre sidoväggarnas hela längd försedd med spjäljalusier för luftväxlingens ökande. Likaså hade å vinden inretts ett rum för personalen, vilket icke anordnats i tidigare uppförda dylika byggnader.

Kostnaderna för tvättinrättningens anordnande enligt det föreliggande förslaget hade beräknats till 113,890 kronor, sålunda fördelade:

Byggnadskostnader:

1. Schaktnings- och grundläggningsarbeten	kr. 6,970: —
2. Cement-, betong-, asfalt- och putsniugsarbeten	» 32,716: —
3. Timmermansarbeten	» 4,150: —
4. Fönster och dörrar med glas, beslag och målning	» 3,505: —
5. Inredningsarbeten	» 3,705: —
6. Järn-, plåt- och taktäckningsarbeten	» 10,075: —
7. Måleriarbeten	» 3,629: —
8. Oförutsedda utgifter, kontroll m. m.	» 4,500: —
	kr. 69,250: —
	Transport kronor 69,250: —

	Transport kronor	69,250: —
Inredning och maskinella anordningar	»	30,000: —
Värme- och ventilationsanordningar	»	5,500: —
Vatten- och avloppsledningar	»	5,000: —
Elektriska belysningsanordningar	»	2,340: —
Planering, rännstenar och rörgravar	»	1,800: —
	<u>Summa kronor</u>	<u>113,890: —</u>

Sedan nämnden hos vederbörande fördelningschef begärt uppgift om tvättmängderna, hade denne med skrivelse den 1 juni 1916 översänt från de olika truppförbanden i Skövde härom lämnade uppgifter, varav framginge, att de årliga tvättmängderna för Skaraborgs regemente, Livregementets husarer och Göta trängkår vore respektive cirka 94,000, 35,000 och 34,000 kilogram.

Under förutsättning att utgifterna för badinrättningen jämte källarutrymmena påfördes ensamt de för Skaraborgs regementes etablissemang avsedda byggnadskostnaderna och att kostnaderna för tvättinrättningen med tillhörande inredning beräknades gäldas såväl av sistnämnda medel som ock av annan utgiftstitel i proportion till de tvättmängder, som för de olika truppförbanden var för sig årligen skulle avverkas inom tvättinrättningen, skulle kostnaderna bliva

för Skaraborgs regemente	kronor	79,464: —
» Livregementets husarer	»	17,562: —
» Göta trängkår	»	16,864: —

Uti underdånig skrivelse den 7 oktober 1915 hade nämnden uppgivit kostnaden för en varmbad- och tvättinrättning, utförd på liknande sätt som vid övriga under nämndens vård uppförda kasernetablissemang under normala byggnadsförhållanden, till 61,500 kronor, därav för själva byggnaden 33,800 kronor, för inredning och maskinella anordningar uti maskintvättinrättningen 17,000 kronor, för ledningar av olika slag m. m. 6,200 kronor, samt för oförutsedda utgifter och kontroll m. m. 4,500 kronor.

De kostnader, vilka skulle gäldas av byggnadsmedlen för Skaraborgs regementes kasernetablissemang, stege enligt nu föreliggande förslag till 79,464 kronor eller till omkring 18,000 kronor högre belopp än som ursprungligen beräknats för liknande byggnad för regementets behov. Denna kostnadsstegring härledde sig såväl från tillkomna kostnader dels för anordnande av källarlokaler under byggnaden och dels för

ändamålsenligare anordningar inom byggnadens olika avdelningar, som ock från genom kriget stegrade material- och arbetskostnader.

På grund av vad sålunda anförts, ville nämnden förorda, att det föreliggande förslaget (alternativ II) komme till utförande. Av hela kostnaden för byggnaden, uppförd enligt detta alternativ, eller 113,890 kronor, borde 79,464 kronor påföras det extra ordinarie anslaget till uppförande av kasernetablissemang för femton infanteriregementen och 34,426 kronor annan utgiftstitel än denna. Som Kungl. Maj:t tidigare ställt 61,500 kronor till nämndens förfogande för uppförande av varmbad- och tvättinrättning för Skaraborgs regemente, skulle omkring 18,000 kronor ytterligare erfordras för ändamålet att utgå av nyssberörda extra ordinarie anslag till uppförande av kasernetablissemang för femton infanteriregementen.

Enligt den för Skaraborgs regementes kasernetablissemang fastställda byggnadsplanen skall därstädes, liksom vid övriga genom kasernbyggnadsnämndens försorg uppförda etablissemang, uppföras en särskild varmbad- och tvättinrättning. Ehuru kasernetablissemang sedan flera år tillbaka av truppförbandet tagits i bruk, har ifrågavarande byggnad dock ännu icke kommit till utförande på grund av den pågående utredningen om lämpligheten av att utbygga tvättinrättningen i en sådan omfattning, att därstädes kunde ombesörjas tvätt jämväl för de båda andra till Skövde förlagda truppförbanden. Sedan denna utredning numera slutförts, torde med frågans avgörande icke böra vidare anstå, då, såsom vederbörande arméfördelningschef framhållit, Skaraborgs regemente givetvis är i behov av att snarast möjligt erhålla den för detsamma avsedda bad- och tvättinrättningen.

Departements-
chefen.

Enligt kasernbyggnadsnämndens nu föreliggande, i samråd med vederbörande militärmyndigheter uppgjorda förslag skulle kostnaderna för uppförande av en gemensam tvättinrättning belöpa sig till 113,890 kronor. Av detta belopp hava 34,426 kronor beräknats utgöra den merkostnad, som föranledes av tvättinrättningens anordnande jämväl för Livregementets husarers och Göta trängkärs behov. Enligt vad kasernbyggnadsnämnden tidigare uppgivit beräknas kostnaden för tvättens utförande vid egen tvättanstalt för truppförbanden understiga kostnaden för tvättens utförande av entreprenör med 6 öre för kilogram. Då den årliga tvättmängden vid sistnämnda båda truppförband utgör tillhoppa 69,000 kilogram, skulle således genom tvättens utförande vid den gemensamma tvättinrättningen uppstå en årlig besparing av 4,410 kronor. Denna summa synes mer än väl räcka till för ränta och

amortering av den ökade anläggningskostnaden. Vid sådant förhållande och då de i Uppsala och å Rindön för flera truppförbands gemensamma behov anordnade tvättinrättningarna visat sig i alla avseenden fördelaktiga, finner jag mig böra tillstyrka, att den för Skaraborgs regemente avsedda tvättinrättningen göres gemensam för samtliga till Skövde förlagda truppförband.

Mot det av kasernbyggnadsnämnden framlagda förslaget, vilket utarbetats med beaktande av alla på frågan inverkan omständigheter, har jag icke någon anmärkning att framställa. Ej heller giva de uppgjorda kostnadsberäkningarna mig anledning till någon erinran.

Enligt vad kasernbyggnadsnämnden uppgivit komma de å Skaraborgs regementes kasernetablissemang belöpande kostnaderna att med omkring 18,000 kronor överstiga det belopp, som tidigare för ändamålet beräknats. Då denna merkostnad har sin grund i vidtagandet av förbättrade anordningar i byggnadens olika avdelningar samt beredande av erforderliga ökade förrådslokaler för regementet ävensom i de under senare tiden inträffade stegrade material- och arbetskostnaderna, anser jag, i likhet med kasernbyggnadsnämnden, att berörda belopp bör påföras kasernbyggnadsanslaget. De kostnader åter, som belöpa å Livregementets husarer och Göta trängkår, eller 34,426 kronor, torde lämpligen kunna utgå från fjärde huvudtitelns allmänna besparingar, vilka tidigare tagits i anspråk för liknande ändamål och därtill lämna tillgång.

Jag får alltså hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

att av fjärde huvudtitelns allmänna besparingar ett belopp av högst 34,426 kronor må tagas i anspråk såsom bidrag till kostnaderna för anordnande vid Skaraborgs regementes kasernetablissemang av gemensam tvättinrättning för de till Skövde förlagda truppförbanden.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Axel Westin.